

A Hóstátról szóló szakirodalom

A Hóstátról szóló szakirodalmat három csoportra lehet osztani. Az első csoporthoz azon kutatók munkái tartoznak, akik Kolozsvárról általános, részletes képet nyújtanak. Elsősorban azt vizsgálták, hogy a hóstátiak a város múltjában milyen szerepet tölthettek be, illetve honnan származik a *Hóstát* elnevezés. Ide sorolható Jakab Elek várostörténész munkája (Jakab 1888: 370–378), Szabó T. Attila Kolozsvár településéről szóló írása, melyben megadta a *hóstát* szó meghatározását (Szabó T. A. 1946: 56–58), továbbá Gaal Györgynek a hóstáti utcákról, telkekről és házakról szóló tanulmánya (Gaal 1995). Benkő Elek régészeti-történeti igényű elemzésében, a Kolozsvár külvárosáról szóló munkájában *Suburbiumok és Hóstátok* alfejezetben mutatta be a középkori város várfalain kívül lakó hóstátiakat (Benkő E. 2004).

Egyed Ákos Kolozsvár többfunkciójú város jellegét emeli ki, a *Hóstáttal* kapcsolatban a város vidékhez való viszonyát hangsúlyozza, és felveti a *Falu a városban?* kérdést is. Az 1870-ben készített népszámlálás adatait emeli ki, amely szerint Kolozsvár társadalmá kispolgári, a lakosság többnyire kisvállalatokban, kézműiparban dolgozott, és felnőtt lakóinak 30,82%-a vallotta magát földművelőnek. Ebből kiderült a város vidékies jellege. (Egyed 1994: 6.) Ezenkívül a gazdaságban bekövetkező változásokat is vizsgálta 1790 és 1914 között (Egyed 2004).

A Rubicon történelmi folyóiratban (*Kincses Kolozsvár* címmel) a szerzők számos tanulmányban történelmi szempontokat figyelembe véve mutatták be Kolozsvárt. Kiss András arra a kérdésre próbált válaszolni, hogy *Kik a hóstátiak?* Személyes élményből indult ki. Szemtanúja volt a nemzeti ünnepnek, ahol a hóstátiak saját zászlójukkal vonultak fel, „elől feketében a férfiak, kalapjukba tűzött búzaka-lással, utánuk patyolattiszta öltözetben az asszonyok, leányok, és közben a nézők soraiból elhangzott a hóstátiak, Bocskai hajdúi! azonosítás” (Kiss 2005: 69). A kutatás során az adókönyveket vizsgálta, és megállapította, hogy ezek a források sem tanúsítják, hogy Bocskai idején hajdútelepítés történt volna a hóstátokban. Ugyanis a 17. század elejéig tételesen számba vett adófizetők összetételében nem észlelhető változás, márpedig ezekben szigorúan számon tartottak minden adóköteles városlakót (Kiss 2005: 71).

A Hóstátról szóló irodalom második csoportjába tartoznak azok a kutatók, akiket a hóstátiak hagyományos életmódja és intézményrendszere érdekelt. Lindner Gusztáv a hóstátiak temetkezési szokásait, egyleteit mutatta be részletesen (Lindner 1894). Ugyanerről a témáról írt K. Kovács László is, aki a hóstátiak temetkezési szokásainak pontos rögzítését végezte el (Kovács L. 2004). Monográfiájában három nagyobb fejezetet különít el: a Halál, a Temetés, a Gyász, ezeken kívül pedig részletesen bemutatja a Kalandos Társulatot is. K. Kovács László nem maradt meg a hóstáti anyag egyszerű közlésénél, rokon népeknél fellelhető párhuzamokat is bemutatót. *Hóstáti képek* című tanulmányában általános képet nyújtott a hóstátiakról, írt

a közösségben bekövetkezett változásokról és a hóstáti sírok szimbolikájáról is (Kovács L. 1987). Kiss András levéltári anyagok, korabeli források felhasználásával a Kétvízközi Kalandos Temetkezési Társulat jegyzőkönyvét dolgozta fel, a kalandos társulatok és a Kalandos temető múltjáról készített leírást (Kiss 1994).

Vásárhelyi János a *földészek* lakodalmi szokásait ábrázolta (Vásárhelyi 1933), Balassa Iván pedig a hóstátiak nyelvjárásával foglalkozott, lényeges nyelvészeti adatokat közölt (Balassa 1941).

A sajátos hóstáti gazdálkodási eszközökről, teherhordási módszerekről, szokásokról (teherhordás kézben, fejen hordás, vállon hordás) részletesen Sándor Gábor írt két könyvet: *A kolozsvári Hóstát emberi erővel végzett teherhordási módjai és eszközei* (1942) és *A hóstátiak szénavontatása* (1944).

Kós Károly a hóstátiak hagyományos viseletét mutatta be részletesen, a férfi- és női viselet összetevőit, ugyanakkor a polgárság viseletének hatásaira is felfigyelt, a hagyományos öltözékben bekövetkezett változásokra (Kós 1972).

Németh Sándor viszonylag egységes képet alkotott a hóstátiakról, aprólékosan bemutatta hagyományos életmódjukat, írt a tárgyi kultúrájukról, foglalkozásukról és családszerkezetükről is (Németh 1987).

Egri László a hóstátiak eredetéről írt részletesebben, felhívta a figyelmet a jellegzetes hóstáti családnevek fontosságára és kutatására (Egri 1987).

A temetkezési társulat mellett a hóstátiak másik fontos intézménye a dalárda, a Bethlen Gábor dalkör, melyről részletes képet Sipos Gábor nyújt (Sipos 2006).

A Hóstát-ról szóló szakirodalom harmadik csoportjához tartoznak azon kutatók munkái, akik az 1970-es évek társadalmi-gazdasági-politikai változásait mérik fel. A Korunk Társadalomnéprajzi Körén belül egy olyan kutatócsoport alakult ki, amely a Hóstát monográfiájának elkészítését tűzte ki célul. Pillich László a következőképpen fogalmazta meg a kutatás célját: „Egy tömbházrengeteg alá eltemetni kívánt hagyományos kolozsvári földészéletforma megörökítése volt az elsődleges célunk akkor, 1978–1979 táján, amikor a város- és közösségrombolást a nemzeti-szocialista fűtöttségű magyarellenesség elindította.” (Pillich 2001: 336.) Az *Előzetes megközelítések egy Hóstát-monográfiához* című munkájában Pillich László a gyűjtőmunka fontosságát emeli ki: a város olyan terjeszkedéseknek van kitéve, melyek a lakosságot, a városképet és főleg a hóstáti közösséget érintik, és ilyen körülmények között fontos feladat a hóstáti közösségben bekövetkező változások feltárása. Nagy Olga néprajzkutató négy egyetemi hallgató segítségével helyszíni gyűjtést és levéltári kutatást végzett. A vizsgálat célja a hóstátok eredete, közösséggé fejlődése, gazdasági élete, társadalma, szellemi kultúrájának és önismeretének megismerése volt. (Pillich 1979.) Útmutónak tekinthető, mivel a Hóstát-kutatással kapcsolatban fontos kérdéseket vetettek fel: közösség-e a Hóstát?, amennyiben igen, melyek a hóstátiság jegyei, milyen tényezők figyelembevételre szükséges ahhoz, hogy a hóstátiak közösség voltát bizonyítsuk, leírjuk, a fejlődését és átalakulását vázoljuk. Kiemelték, hogy aki kutatni akarja a hóstátiakat, annak egy egész folyamatot kell figyelembe vennie és követnie: a „hóstátokból a hóstátiságig” (Pillich 1979: 461). A tanulmány a családnevek összeírására, összehasonlító és nyelvjárásvizsgálatok

lehetőségére és elemzésére hívta fel a figyelmet: fontos a családnév gyakoriságának kutatása a családok közösségen belüli rangja szempontjából; a hóstáti családnévanyag egybevetése a Kolozsvár környéki tájegységek és az alföldi Hajdúság névanyagával, melyből kiderülhet, hogy egy-egy család melyik vidékről került a hóstátokba. Továbbá a szervezeti keretek, anyagi kultúra kutatása (a település szerkezete, gazdasági épületek, felszerelések, háztípus, lakásbelső, viselet), a közösségi kapcsolatok feltárása, a családkutatások is lényeges eredményekkel gazdagíthatják a vizsgálatokat. Pillich László a *Hóstáti család, hóstáti közösség* tanulmányában bemutatta a családszerkezetben bekövetkezett változásokat (Pillich 1980).

Pillich László, Vetési László és Vincze Zoltán közreműködésével szociológiai módszerek alkalmazásával végeztek vizsgálatokat a hóstáti közösségen belül, ennek részletes leírását és értelmezését *A kolozsvári magyar hóstáti közösség népesedési és szerkezeti alakulása (1899–1990)* című tanulmányban foglalták össze (Pillich–Vetési–Vincze 1984). Statisztikai felméréseket, összeírásokat alkalmazva beszámoltak a gazdaságban, a társadalom szerkezetében bekövetkezett alakulásokról, az iparosodás, urbanizálódás, rendszerváltás hatásairól. Vizsgálták a hóstáti családnévek előfordulásának arányát, alakulását. A közösséget az életforma változásaiban próbálták megérteni. Pillich László közölte a kutatások interjúanyagának részleteit is (Pillich 2005). Ezenkívül beszámolt az 1996-tól kezdődő változásokról, a közösség élni akarásának jeleiről és az újraalakult szervezetekről: „Birtokvesztés és újjáéledés, szétszéledés és hagyományörzés, remény és lemondás közötti ellentmondások, átmenetek szövevényében él ez a sajátos közösség.” (Pillich 2005: 126.)

Kolozsvár peremkörzeteit és kisebb településegységeit mutatta be Pillich László a *Városom évgyűrűi* című városszociológiai könyvében: „Az emlékezet képes újraépíteni a nemrég befejezett tömbháznegyedet éppúgy, mint a néhai szántóföldeken kialakult, mai és helyenként már tegnapivá is vált külvárosokat.” (Pillich 1985: 8.) A könyv borítólapját és a kötetben megjelent képeket Feleki Károly fotóművész készítette, aki fotóin által a bontások időszakát jelenítette meg. A fényképeket 1982-ben a Korunk-galériában, majd 2010-ben a kolozsvári Ecsetgyár kulturális központban működő ClujEst vizuális kutatópont *Hóstát. 1979–1984* című kiállításán lehetett megtekinteni.

Diószegi Anna élettörténetének megírásával egy sajátos, szubjektív képet mutatott a Hóstátról, felidézte a gyerekkori, leánykori emlékeket, eseményeket, családi történeteket, bálakat. A személyes élményeken kívül a közösségben működő fontos intézményeket is bemutatta: a Bethlen Gábor Földész Dalkör őseit, a Külső magyar utcai Kalandos Társulatot, közli az alapszabályzatokat, búcsúztatókat, fontosabb dalokat (Diószegi 2002).

A külvárossal kapcsolatos emlékeit jegyezte le Tatár Zoltán (Tatár 2005). A külváros kifejezés sokat jelent számára: „Vidám és szomorú, szép és megrázó történetek helye, tusakodó életek, sorsok színtere nekem, szűkebb pátriámat, külvárosomat a Magyar és az Attila út közé eső körcikk jelentette, a Békáson innen és felső Kövespadon túl.” (Tatár 2005: 5.)

Szociológiai jellegű kutatást végzett 2004-ben Kiss Zita, Pásztor Gyöngyi, Plugor Réka és Szabó Júlia, akik a hóstátiakat annak tükrében vizsgálták, ahogyan ők maguk beszélnek saját életükről (Kiss–Pásztor–Plugor–Szabó 2004). Szintén ide sorolható Gábor Emőke Blanka és Lőrincz Krisztina *A „kolozsvári murkosok”, avagy a hóstáti identitás és a róluk kialakult percepciók* című dolgozata, melyet 2010-ben az Erdélyi Tudományos Diákköri Konferencián mutattak be. Ezek a kutatások elsősorban arra összpontosítanak, hogy milyen narratívák születnek a „hóstátiságról”.

A Babeş–Bolyai Tudományegyetem Magyar Néprajz és Antropológia Tanszékének keretében elsősorban néprajzi szempontokat előtérbe helyező szakdolgozatok születtek. Ilyen például Török Annamária hóstáti származású egyetemi hallgató *A vőfélyversek a hóstáti lakodalomban* (Török 2007), illetve Nagy Ákos *A városrendezés áldozatai. A kolozsvári hóstátiak emlékezete a bontások időszakára* (Nagy Á. 2009) című dolgozata. Nagy Ákos az életmódváltozást a Hóstátról szóló narratívák alapján kutatta, melynek eredményeit *A 20. századi életmódváltozás hóstáti narratívái* című dolgozatban foglalta össze (Nagy Á. 2012; megjelent szövegei: Nagy Á. 2013, 2014, 2019).

Összegzésként elmondható, hogy a kutatókat kezdetben csak a hóstátiak hagyományos életmódja, szokásaik gyűjtése érdekelte. A temetkezéssel kapcsolatos tradíciójukat részletesen K. Kovács László monográfiája foglalta össze, ami a hagyományos hóstáti kultúrával foglalkozó szakirodalom egyik legfontosabb alkotása. A külső hatások folyamatosan befolyásolták és gyökeresen meg is változtatták a hóstátiak életvitelét. Pillich László szociológiai jellegű tanulmányaival nagymértékben hozzájárult az átalakulás felméréséhez és dokumentálásához.

A kutatók főleg történelmi, régészeti, szociológiai és néprajzi szempontokból vizsgálták a kolozsvári hóstáti közösséget, és eredményeik által jobban megismerhetjük a hóstátiak múltját és a sajátos közösségben bekövetkezett gazdasági-társadalmi változásokat is. A Hóstát-kutatásban elsősorban az életmód kategóriájának vizsgálatát tartom lényegesnek, hiszen ezáltal választ kaphatunk olyan kérdésekre is pl. hogyan alakul, változik elsősorban a családon belül az egyének, eltérő generációk életrendje, életstratégiája, értékrendje, tárgyi világa, és kutatásom során mindezeket néprajzi és antropológiai módszerekkel fogom megvizsgálni.